

نقش دیپلماسی دفاعی در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن

حسین مرزبانی^۱، محمد ترابی^۲، علی شیرخانی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۷

چکیده

هر تمدن و جامعه‌ای برای تحقق اهداف خود نیازمند امنیت و ایمنی از تهدیدات است. یکی از مجاری عینیت‌بخشی به تأکید اسلام بر اصالت صلح و امنیت، به‌کارگیری دیپلماسی در روابط با همسایگان و دیگر کشورها است. امروزه در عصر جهانی شدن یکی از شیوه‌های مهم در تحقق امنیت و آرامش نظام بین‌الملل، استفاده از روش دیپلماسی دفاعی است. تحقیق حاضر با هدف تبیین نقش دیپلماسی دفاعی در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن، به این پرسش اصلی پاسخ می‌دهد که دیپلماسی دفاعی چگونه می‌تواند برای تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن نقش ایفا کند؟ در پاسخگویی به این پرسش از ابزار مصاحبه با صاحب‌نظران و خبرگان و پرسش‌نامه و مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است. نوع این پژوهش از نظر هدف، توسعه‌ای - کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است. نتایج و یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که دیپلماسی دفاعی به‌واسطه ابزارهایی ازجمله بسط مذاکره در پرتو جهانی شدن، تبادل فناوری تجهیزات دفاعی، پیشگیری از منازعه، بازدارندگی، حفظ صلح و توافق‌های دفاعی چندجانبه در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن، ایفای نقش می‌کند.

واژگان اصلی: دیپلماسی، دیپلماسی دفاعی، امنیت، جهانی شدن.

۱. دانشجوی دکتری، رشته روابط بین‌الملل، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

۲. استادیار گروه روابط بین‌الملل، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران (نویسنده مسئول).

mtorabi1418@gmail.com

۳. استاد گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد قم، دانشگاه آزاد اسلامی، قم، ایران.

مقدمه

دیپلماسی و رفتار سیاسی در جوامع جهانی از گذشته تاکنون دارای جایگاه و اهمیت ویژه‌ای بوده و رفتار دیپلماتیک دولتمردان و سیاستمداران در روابط بین‌الملل از این جایگاه معنی و تبلور یافته است. از منظر اسلام، مکانیسم صلح، قطع ریشه‌های جنگ است؛ که عمدتاً از طریق ایجاد روابط منطقی بین غرایز و فطرت بشری است؛ بنابراین در روابط خارجی اسلام نه جنگ دائمی وجود دارد و نه صلح دائمی، بلکه جنگ را از دیدگاه دفاع مشروع و حق‌به‌جانب توصیف می‌کند اما در پی صلح‌طلبی و روابط مبتنی بر مسالمت است که این همان دیپلماسی است. صلح و روابط مسالمت‌آمیز، محور اصلی شریعت اسلامی است؛ زیرا در پرتو آن می‌توان دعوت دینی را انجام داد؛ اما در حین دیپلماسی باید مبانی دفاعی و بازدارندگی را حفظ کرد.

دیپلماسی فعالیتی در اصل سیاسی و کارشناسانه است که از اجزای قدرت به‌شمار می‌رود. هدف اصلی دیپلماسی آن است که به دولت‌ها کمک کند تا اهداف سیاست خارجی خود را بدون توسل به زور و تنها با اتکا به تبلیغات و قانون تحقق بخشند. این امر عمدتاً از طریق برقراری ارتباط میان دیپلمات‌های حرفه‌ای و سایر مقامات و به‌وسیله طراحی موافقت‌نامه‌ها حاصل می‌شود. از دیدگاه اسلام، ماهیت روابط خارجی از یک‌سو و اصول و مبانی سیاست خارجی از سوی دیگر، چهره واقعی دیپلماسی اسلامی را بیان می‌کند. بدین ترتیب درک ماهیت دیپلماسی مستلزم تبیین دیدگاه‌های مطرح در نظام بین‌المللی است (دبیری، ۱۳۷۴: ۶۳).

بعد از پایان جنگ سرد، نقش نیروهای مسلح به تأمین صلح، با استفاده از ابزارهای مختلف عملیاتی ارتش، ساختارهای فرماندهی آن یا عامل سیاسی غیرنظامی که می‌توانست بر آنها نظارت کند، گسترش یافت. نقش دیپلماسی به‌عنوان یک مکانیسم پیشگیری و شکل‌دهی امنیت بین‌المللی در عصر جهانی شدن تقویت شد. در این چهارچوب، دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری مؤثر در پیشگیری از بحران شناخته شد. «دیپلماسی دفاعی» یک اصطلاح نسبتاً جدید است که ریشه در نیازهای عصر معاصر به یک زبان سیاسی جدید بعد از پایان جنگ سرد دارد. زبانی مشترک که همکاری دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را توصیف و تسهیل کند. با اینکه اصطلاح دیپلماسی دفاعی در علوم و بحث‌های سیاسی زیاد استفاده می‌شود، فاقد تعریف شناخته‌شده جهانی است. کشورهای مختلف معمولاً آن را مطابق با نیازهای سیاست امنیتی خود تعریف می‌کنند.

دیپلماسی دفاعی مفهومی جدید در ادبیات راهبردی محسوب می‌شود. در ادبیات نظامی و

راهبردی ستی و کلاسیک هیچ‌گاه چنین مفهومی به‌کار گرفته نشده است؛ اما همواره سازوکارهای لازم برای کاربرد قدرت از طریق دیپلماسی وجود داشته است. مطالعه‌های امنیتی دهه ۱۹۳۰ را می‌توان به‌عنوان اولین گام در روند ارتقای چنین مفهومی در ادبیات راهبردی دانست. هم‌اکنون موضوع‌هایی همانند قدرت، دفاع امنیتی، بازدارندگی و منطقه‌گرایی در زمره مفاهیمی محسوب می‌شوند که ارتباط بسیار نزدیکی با دیپلماسی دفاعی دارند (متقی و پوستین‌چی، ۱۹:۱۳۹۵).

مطالعات انجام‌شده نشان می‌دهد که از حیث کاربردی، انجام این پژوهش به نیروهای مسلح کمک می‌کند تا از دیپلماسی دفاعی، به‌عنوان یکی از ویژگی‌های مهم فعالیت‌های بخش دفاع در روند بازسازی بنیه دفاعی کشور استفاده کنند. این بازسازی، دو جهت زیربنایی و روبنایی خواهد داشت. در بخش زیربنایی می‌توان به تحولات ساختاری و افزایش قدرت و امنیت ملی اشاره کرد. در بخش روبنایی می‌توان سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و توسعه مطالعات دفاعی و فعال‌سازی دیپلماسی دفاعی را نام برد و دیپلماسی دفاعی به‌واسطه ابزارهایی همچون بسط مذاکره در پرتو جهانی شدن، تبادل فناوری تجهیزات دفاعی، پیشگیری از منازعه، بازدارندگی، حفظ صلح و توافق‌های دفاعی چندجانبه در تحقق امنیت تمدن اسلامی، ایفای نقش می‌کند.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

الف) پیشینه تحقیق

۱) سعید پیرمحمدی مقاله‌ای با عنوان «شاخص‌های قدرت نرم دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران» منتشر کرده است. در این مقاله به برخورداری از اقتدار معنوی، استقلال و عدم تعهد به قطب‌های قدرت جهانی، الهام‌بخشی، میراث فرهنگی، مردمی‌سازی دفاع در قالب دکترین دفاع همه‌جانبه، هویت ایرانی و اسلامی، قدرت نظامی و دفاعی بومی، یکپارچگی ملی، سوابق افتخارآمیز دوران دفاع مقدس، بازدارندگی نرم اشاره کرد و اینان عواملی هستند که می‌توان از آن در سند جامع و تدوین نقشه راه دیپلماسی دفاعی از آنان استفاده کرد.

۲) فرهاد قاسمی در مقاله‌ای با عنوان «رهیافتی نظری بر دیپلماسی منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران به دیپلماسی دفاعی» اشاره‌ای کرده است و در آن دیپلماسی دفاعی را نوعی پیوند بین حوزه نظامی و سیاسی می‌داند. وظیفه اصلی دیپلماسی دفاعی را بازدارندگی در برابر تهدیدات پیش‌رو می‌پندارد. البته یکی از وظایف اصلی دیپلماسی دفاعی رسیدن به مرحله بازدارندگی در ابعاد سیاسی و دفاعی است؛ که در این مقاله بدان پرداخته شده است.

۳) زهره پوستین چی، ابراهیم متقی، طیبه مابجی و مهدی فقیه مقاله‌ای را با عنوان «نشانه‌ها و کارکردهای دیپلماسی دفاعی پویا» به نگارش درآوردند که به دیپلماسی دفاعی ایران در دو سطح منطقه‌ای و بین‌المللی می‌پردازد. نویسندگان اشاره کردند که دیپلماسی دفاعی خود موگد قدرت است. چندجانبه‌گرایی همراه با مقاومت راهبردی راهکاری برای اجرای دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در منطقه و نظام بین‌المللی است.

۴) ابراهیم متقی و زهره پوستین چی کتابی با عنوان «رهیافت و فرایندهای دیپلماسی دفاعی در راهبرد امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران»، تألیف کردند. نویسندگان به دنبال ارائه یک مدل از دیپلماسی دفاعی جمهوری اسلامی ایران در نظام منطقه‌ای و بین‌المللی بودند. هدف دیپلماسی پویا را تحت تأثیر و نفوذ قرار دادن بازیگران، نهادها و محیطی می‌دانند که نظامیان در آن فعالیت می‌کنند؛ که نتیجه فعالیت آنان، زمینه بازدارندگی، امنیت‌سازی و تهدیدزدایی را به وجود می‌آورد.

۵) امیر حاتمی و محمد احدی کتابی با عنوان «دیپلماسی دفاعی نوین» تألیف کردند. نویسندگان ضمن معرفی دیپلماسی نوین دفاعی و روند تحول و کارکردهای آن، دیپلماسی دفاعی دوجانبه و چندجانبه را مورد بحث قرار داده و از مطالعه تطبیقی در این رابطه کمک می‌گیرد و در نهایت، درباره دیپلماسی دفاعی ج.ا.ایران با بررسی محیط داخلی و خارجی بحث شده است.

ب) چهارچوب نظری

یکی از نظریه‌های مهم در دهه اخیر در روابط بین‌الملل سازه‌انگاری یا برسازنده‌گرایی (constructivism) است که نه تنها از نظر فهم نوینی که به ما از روابط بین‌الملل در بُعد محتوایی آن می‌دهد اهمیت دارد، بلکه از این نظر که در عین حال (و به زعم برخی، در اصل) تلاشی است در حوزه فرانتزوری، اهمیت ویژه دارد. سازه‌انگاران بر ابعاد مادی و غیرمادی حیات اجتماعی و بر نقش فرهنگ در روابط بین‌الملل تأکید دارند و به این نتیجه می‌رسند که بدون توجه به فرهنگ سیاسی جهانی استانداردکننده نمی‌توان ثبات بالای نظام دولتی و کاهش تنوع اشکال سیاسی را توضیح داد (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۳۳۰ و ۳۲۳).

می‌توان گفت که سازه‌انگاری به تقویت نظریه‌پردازی هنجاری در روابط بین‌الملل نیز کمک کرده است. نه به این دلیل که سازه‌انگاران درگیر بازاندیشی در مورد سرشت خیر یا حق شده‌اند بلکه به این دلیل که آنها تلاش زیادی کرده‌اند تا قدرت انگاره‌ها، هنجارها و ارزش‌ها را در شکل

دادن به سیاست جهانی نشان دهند. محاسبات مادی مانند ثروت و قدرت نظامی به‌عنوان نیروهای محرک در ورای کنش سیاسی بین‌المللی تلقی می‌شدند و عوامل فکری به‌عنوان عذرتراشی محض یا رهنمودهای ابزاری برای کنش راهبردی کنار گذاشته می‌شدند. سازه‌انگاران از طریق تحقیقات تجربی مستمر فقر تبیینی این‌گونه شکاکیت‌های مادی‌گرایانه را نشان داده‌اند. آنها نشان داده‌اند که هنجارهای بین‌المللی چگونه تحول پیدا می‌کنند، چگونه افکار و ارزش‌ها به کنش سیاسی شکل می‌دهند، چگونه استدلال و گفتمان، برآیندها را مشروط می‌کند و چگونه هویت به کارگزاران و کارگزاری شکل می‌دهد؛ و همه اینها به نحوی مغایر با انتظارات نظریه‌های مادی‌گرایانه و خریدگرایانه است (برچیل و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۹۹).

سازه‌انگاری اجتماعی مدلی از تعاملات بین‌المللی ارائه می‌دهد که طی آن مساعی لازم را به عمل می‌آورد تا تأثیر هنجاری ساختارهای نهادی بنیادی را بررسی کرده، و ارتباط میان دگرگونی‌های هنجاری، هویت و منافع دولت‌ها را مشخص نماید. هویت دولت‌ها به زمینه‌های تاریخی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی بستگی دارد؛ بنابراین، در وضعیت متغیر به سر می‌برد. در ارتباط با منافع ضمن آن‌ها که نمی‌توان آنها را پدیده‌ای از قبل تعیین شده تصور کرد که عمدتاً به یک سلسله انتخاب‌ها مربوط می‌شوند، آنها نیز مانند هویت‌ها از طریق عملکردهای اجتماعی حاصل می‌شوند. بدین ترتیب، عملکردهای اجتماعی که باعث تشکل یک هویت می‌گردند، نمی‌تواند به منافی اشارت داشته باشند که با عملکردها و ساختارهایی که هویت را تشکیل می‌دهند، در ناسازواری به سر برند (قوام، ۱۳۹۷: ۲۲۴).

درحالی‌که از منظر واقع‌گرایی آشوب‌زدگی بین‌المللی حالت تعارض‌آمیز داشته و از دیدگاه آرمان‌گرایی جنبه همکاری‌جویانه به خود می‌گیرد، سازه‌انگاری آن را تعارض‌آمیز و نه همکاری‌جویانه تلقی کرده بلکه آن را ناشی از آن چیزی می‌داند که دولت‌ها خود می‌سازند. تحت این شرایط چنانچه دولت‌ها نسبت به یکدیگر برخورد تعارض‌آمیزی داشته باشند، آنگاه ماهیت آشوب‌زدگی بین‌المللی حالت تعارض‌آمیز به خود می‌گیرد و برعکس اگر روابط آنان در راستای همکاری باشد ماهیت آشوب‌زدگی بین‌المللی وضعیت همکاری‌جویانه می‌یابد (قوام، ۱۳۹۷: ۲۲۶).

ویژگی مشترک تمام گونه‌های رویکرد سازه‌انگاری این است که همه آنها معتقدند هیچ واقعیت اجتماعی عینی در «آن سوی» وجود ندارد تا به دنبال کشف آن باشیم؛ مفاهیم اجتماعی از طریق تعاملات اجتماعی به وجود می‌آیند؛ و این تعاملات، شبکه‌ای از قواعد و نقش‌ها را ایجاد می‌کنند که

اقدام مناسب را تعیین می‌نماید؛ بنابراین، سازه‌نگاری یک طرز تفکر جدیدی را درباره‌ی چگونگی ارتباط بین دولت‌ها در جامعه‌ی بین‌المللی، پدیده‌ای هنجاری است نه یک پدیده‌ی ابزاری و اینکه منطقی‌ها و مسیرهای مختلفی برای رسیدن به امنیت وجود دارد، هماهنگ است. هر دوی آنها معتقدند که یک حقیقت عینی با منطق بیرونی برای امنیت وجود ندارد. به‌علاوه آنها بر این ایده تأکید دارند که امنیت ریشه در روابط دارد و از طریق تعامل شکل می‌گیرد (بلامی، ۱۳۸۶: ۶۱ و ۴۴).

پ) مفاهیم

۱- دیپلماسی

دیپلماسی واژه‌ای بیگانه است و دارای ریشه‌ی یونانی دیپلوما است که چون در اکثر زبان‌های زنده دنیا، معادل جامع و مانعی برای آن وجود ندارد، به همان شکل اصلی به‌کار می‌رود. کلمه‌ی دیپلماسی برای رساندن مقاصد مختلفی به‌کار رفته است. مفاهیم «سیاست خارجی و اداره‌ی آن»، «علم سیاست»، قواعد روابط بین دولت‌ها»، «اسم جمع برای کارگران سیاست خارجی»، «فن سازمان‌دهی و به‌کارگیری روابط میان کشورها»، «هنر ارتباط با مردم به شیوه‌ای که مقصود با آرامش حاصل شود»، «مهارت در سر و کار داشتن با مسائل بدون تحریک دشمنی دیگران» معانی شایع مستفاد از کلمه‌ی دیپلماسی هستند (حاتمی، احدی به نقل از چلونگر، ۱۳۹۵: ۱۳).

از دیدگاه واتسون، دیپلماسی عبارت از اداره روابط بین‌الملل از طریق گفت‌وگو و مذاکره می‌باشد و کاربرد آن فقط برای نمایندگی‌های دیپلماتیک و یا سیاست خارجی اشتباه است، آنها فقط یکی از شیوه‌های هدایت گفت‌وگو و تنظیم روابط دولت‌ها با دیگر بازیگران بین‌المللی هستند (حاتمی، احدی به نقل از واتسون، ۱۳۹۵: ۱۴).

۲- دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی مفهومی نوین در سیاست بین‌الملل است. هدف از دیپلماسی دفاعی تأمین اهداف عالی یک نظام سیاسی در راستای منافع و امنیت ملی با استفاده از سیاست دفاعی است. این مفهوم هنوز نتوانسته شکل رسمی به خود بگیرد و مفهومی توسعه‌نیافته است؛ اما جنبه‌های ثبات محور و همکاری جویانه آن می‌تواند زمینه‌های تبدیل این مفهوم به یک روش کاربردی در عرصه‌ی راهبردهای کلان یک کشور را فراهم آورد. در گذشته و تا سال‌های اخیر از یک نوع دیپلماسی تحت همین عنوان یاد می‌شد که به‌طور عام توسط دستگاه دیپلماسی که همان وزارت خارجه کشورها بود، هدایت می‌شد؛ اما امروزه دیپلماسی به‌واسطه‌ی گسترده‌ی نقش‌های متفاوتی نیز یافته و از جمله در

حوزه‌های عمومی و تخصصی نیز وارد شده است (حاتمی و احدی، ۱۳۹۵: ۱۶).

۳- امنیت

واژه «امنیت» در لغت‌نامه‌های فارسی به معنی درمان بودن، ایمنی، آرامش آسودگی است و کلمه «امن» به معنی بی بیم شدن، بی ترس، اطمینان، آسایش، آرامش قلب و ضد خوف است (عمید، ۱۳۷۴: ۱۹۸). واژه امنیت در زبان عربی از ریشه عربی امن گرفته شده است. از این ریشه در گذشته، کلمه «امینه» برای سرباز مأمور حفظ نظم و آرامش در راه‌ها و خارج شهر به کار می‌رفته است. همچنین امن به معنی ایمنی و آرامش قلب، خاطر جمع بودن در امان بودن، آرامش و آسودگی است (مرادیان، ۲: ۱۳۸۸).

امنیت یعنی مصونیت از تعرض و تجاوز به حقوق مشروع؛ در سطح فردی مصونیت یک فرد، در سطح جمعی و گروهی مصونیت یک جمع یا گروه، در سطح ملی مصونیت یک ملت از تعرض و تجاوز به حقوق مشروع، امنیت نامیده می‌شود (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸: ۳۵).

۴- تمدن اسلامی

مقام معظم رهبری در تعریف تمدن اسلامی فرمودند: «تمدن اسلامی یعنی آن فضایی که انسان در آن فضا از لحاظ معنوی و از لحاظ مادی می‌تواند رشد کند و به غایات مطلوبی که خدای متعال او را برای آن غایات خلق کرده است برسد؛ زندگی خوبی داشته باشد، زندگی عزتمندی داشته باشد، انسان عزیز، انسان دارای قدرت، دارای اراده، دارای ابتکار، دارای سازندگی جهان طبیعت؛ تمدن اسلامی یعنی این؛ هدف نظام جمهوری اسلامی و آرمان نظام جمهوری اسلامی این است» (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار رئیس و اعضای مجلس خبرگان رهبری ۱۳۸۳/۰۳/۲۲).

تمدن اسلامی تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور دین اسلام می‌شود؛ بنابراین، پایه و اساس تمدن اسلامی نگرش توحیدی است و به عبارتی دیگر، تمدن اسلامی مجموعه‌ای از باورها، عقاید و ارزش‌ها و مبادی اخلاقی و روحی اسلامی در معیت دستاوردهای مادی (اکتشافات، اختراعات و علوم تطبیقی) و به منظور پیشرفت جامعه اسلامی است. با این توصیف، تمدن اسلامی نیز مانند دیگر تمدن‌ها دارای دو جنبه معنوی و مادی می‌باشد. بدیهی است که زمینه‌ساز دستاوردها و پیشرفت‌های مادی این تمدن، دستاوردها و پیشرفت‌های معنوی و فکری آن بوده است. (صادقی و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۶).

سید جعفر شهیدی، تمدن اسلامی را مجموع آداب و رسوم مشترک میان ملت‌های مسلمان

می‌داند: «تمدن اسلامی مجموع آداب و رسوم مشترک میان ملت‌های مسلمان است و نباید که چون این تمدن نام اسلامی به خود گرفته، مظاهر آن همگی گرفته از قرآن و یا سنت است و دگرگونی پذیر نیست، نه چنین است، حکم شرعی برگرفته از قرآن و حدیث است، ولی آداب و رسوم پدیده اجتماعی است. بدین رو هرچند هم با گذشت زمان مظاهر تمدن تغییر یابد، باز هم باید آن را تمدن اسلامی نامید» (جان احمدی، ۱۳۹۳: ۵۱).

۵- جهانی شدن

واژه *golbalization* (جهانی شدن) برگرفته از واژه *golbe*، به معنای کره زمین و جهان است. واژه *golbalization* برای نخستین بار در اوایل دهه ۱۹۶۰ وارد ادبیات رشد و فرهنگ لغت وبستر در سال ۱۹۶۱ این واژه را در مجموعه خود جای داد. به تدریج با پیشرفت‌های سریع در حوزه‌های ارتباطات و فناوری اطلاعات، واژه جهانی شدن اهمیتی روزافزون یافت و از دهه ۱۹۸۰ وارد مباحث سیاسی، اقتصادی و جامعه‌شناختی شد و به مرور جایگزین واژه‌های بین‌المللی شدن و فراملی شدن گردید (شیرزادی، ۱۳۹۹: ۱۷۷).

به‌رحال، به‌سادگی نمی‌توان برای جهانی شدن مرکز ثقل و نیز مکان مشخصی را در نظر گرفت و آن را فرصت مطلق مختص شمال و تهدیدی مطلق برای جنوب تصور کرده بلکه بحث اصلی این است که تا چه اندازه‌ای دولت‌های گوناگون قادر به کاهش تهدیدات و تبدیل آن به فرصت می‌باشند؟ (قوام، ۱۳۹۴: ۱۹). جهانی شدن میزان ارتباط کشورهای مختلف را افزایش می‌دهد. این امر بر گسترش سطح همکاری‌های چندجانبه بازیگران فرهنگی، قومی، اجتماعی و سیاسی نیز تأثیر به‌جا می‌گذارد. (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۶: ۲۹۸).

چنین به نظر می‌رسد که جهانی شدن درصدد درهم شکستن این چهارچوب و بنای طرح تازه‌ای از امنیت است که منطبق حاکم بر آن با آنچه تاکنون شناخته می‌شد، متفاوت است. مهم‌ترین تحولی که در این گذار حیاتی رخ می‌دهد، بی‌اعتبار سازی الگوی «دولت - کشوری» و تأسیس «جامعه‌ای به‌هم‌پیوسته» به بزرگی جهان است که از آن به «جامعه جهانی» و از اعضای آن به «شهروندان جهانی» یاد می‌شود (هورل و دیگران، ۱۳۸۰: ۱۵).

به‌طور کلی، جهانی شدن به‌معنای توسعه جهانی مقوله‌های مادی و معنوی است که به بازسازی تولیدات جدید در قلمروهای سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی منجر شده و معنای متفاوتی را در این حوزه‌ها به‌وجود آورده است؛ که این تغییرات به‌طور به‌صورت اساسی تحت تأثیر تغییر مفهوم

زمان و مکان، اینجا و آنجا است. تصویر کردن جهان به‌عنوان یک کل واقعی و همچنین به‌عنوان فلسفی در اندیشه‌های فلاسفه در سطح بسیار گسترده‌ای دیده می‌شود (عاملی، ۱۳۹۸: ۲۴).

جدول ۱- اصول و رهنمودهای مهم قرآن درباره دیپلماسی

ردیف	سوره	آیات	اصول و رهنمودهای قرآن
۱	انفال	۶۱	صلح‌دوستی و قبول پیمان‌های صلح‌جویانه
۲	نحل	۹۴	رعایت عهد و پابندی به آن در همه تعهدات
۳	مائده	۸	التزام به عدالت و انصاف در نظام بین‌الملل
۴	انفال	۵۸	پابندی به تعهدات و پیمان‌ها
	توبه	۷	
	نحل	۹۱	
۵	اسراء	۳۴	اجتناب از توسعه‌طلبی، فساد و تجاوز
	قصص	۸۳	
۶	ممتحنه	۸	رفتار دوستانه و مسالمت‌آمیز با همه دولت‌هایی که سر دشمنی ندارند.
۷	یوسف	۵۲	نفی فریب، خیانت و خدعه

کارکردها و ابزارهای مهم دیپلماسی دفاعی در ارتقای امنیت

۱. پیشگیری از منازعه

نقشی که دیپلماسی دفاعی در پیشگیری از منازعه و بحران به‌عنوان یک ابزار مؤثر ایفا می‌کند، یکی از مهم‌ترین کارکردهای آن با عنوان تعامل راهبردی به‌شمار می‌رود. برای نیروهای مسلح، پیشگیری در ابتدا در رابطه با توسعه روابط بین‌المللی دفاعی و امنیتی با کشورهای خارجی به‌کار می‌آید که عبارت است از: گفت‌وگوی راهبردی، مبادله اطلاعات، همکاری دفاعی، تمرینات و رزمایش‌های دوجانبه، همکاری در مذاکره درباره واپایش تسلیحات با امضای توافق‌نامه‌های دفاعی و اطلاعات موجود در تهیه طرح مقدماتی ایفای نقش می‌کند (حاتمی و احدی، ۱۳۹۵: ۳۸).

دیپلماسی معمول برای حل منازعات و به‌تبع آن برای پیشگیری از آنها، در عمل کارایی خود را نشان داده است. معنی پیشگیری به‌جولوگیری از تبدیل منازعه به خشونت و نه حذف خود منازعه ارتباط دارد، زیرا منازعه اختلاف مواضع بوده و در حالت غیرفعال امری معمول و عادی می‌باشد. ولی منازعه غیر فعال ممکن است فعال شده و به خشونت و رویارویی منجر شود. اختلاف مواضع دلیلی برای مذاکره است؛ هرچند باید از منازعات خشونت‌آمیز جلوگیری کرد؛

بنابراین، برای پیشگیری از بحران‌ها و نیز شناخت منبع خشونت در زمان وقوع تهدید، بررسی و مقابله با منازعات قبل از وقوع خشونت ضروری است، در همین زمینه، هدف دیپلماسی توجه و رسیدگی به منازعات قبل از تبدیل آنها به خشونت، خاموش کردن آتش منازعات خشونت‌آمیز و برطرف کردن اختلافات پس از خشونت است (کر و وایزمن، ۱۳۹۲: ۱۸۵).

۲. توافق‌های دوجانبه و چندجانبه

یکی از مباحث مهم و تکراری در دیپلماسی به سودمندی چندجانبه‌گرایی و یک‌جانبه‌گرایی مربوط می‌شود. حامیان چندجانبه‌گرایی بر مشروعیت این شیوه و توانایی آن برای افزایش همکاری بین‌المللی تأکید می‌کنند. مخالفان نیز معتقدند که چندجانبه‌گرایی قدرت آمریکا را محدود و مانور بین‌المللی آن را به پایین‌ترین سطح کاهش داده و می‌تواند به ناکارآمدی در مواجهه با تهدیدات و چالش‌های شدید منجر شود. با این حال، چنین استدلالی چندان قانع‌کننده نیست. از سوی دیگر، اصطلاح «دیپلماسی یک‌جانبه» نیز ترکیبی متضاد است، زیرا هیچ دولتی نمی‌تواند بدون تعامل با دیگران، سیاست خارجی خود را پیش ببرد. دولت‌ها به‌ندرت می‌توانند بدون مذاکره و مدیریت روابط با دیگر دولت‌ها به حل مشکلات و پیشبرد منافعشان بپردازند (کر و وایزمن، ۱۳۹۲: ۲۶۶).

وقتی در مورد شکل دیپلماسی فکر می‌کنیم، بهتر است بین دوجانبه‌گرایی و چندجانبه‌گرایی تمایز قائل شویم. در ظاهر، تفاوت مذکور بین این دو به مدیریت روابط با دیگر دولت‌ها ارتباط دارد: اگر با یک دولت باشد، دوجانبه‌گرایی و اگر در گروهی متشکل از سه دولت یا بیشتر باشد، چندجانبه‌گرایی. با وجود این، چندجانبه‌گرایی از جنبه‌ای کیفی نیز برخوردار است که بدان وسیله دولت‌ها در مورد همکاری طبق اصول یا هنجارهای خاص توافق می‌کنند. هر چند ساختارهای دیپلماتیک دوجانبه و چندجانبه با سابقه‌ای بیش از شش دهه، از ویژگی‌های اصلی نظم بین‌المللی معاصر هستند، ولی این نگرانی فزاینده وجود دارد که برای مقابله با چالش‌های پیش روی دولت‌ها در قرن بیست‌ویک ناکافی هستند. سیاست بین‌الملل در آسیا در وهله نخست بر ساختارهای دوجانبه متکی بوده و فقدان سازمان‌های پیشرفته چندجانبه مانعی در راستای همکاری برای از میان برداشتن مشکلات مشترک در این منطقه است (همان: ۲۶۶).

۳. بسط مذاکره در پرتو جهانی شدن

دیپلماسی اساساً به معنای مذاکره بوده و مذاکره نیز مهم‌ترین وظیفه سیاست خارجی و روابط بین‌المللی است. مذاکرات در هنگام ضرورت صورت می‌گیرد؛ یعنی وقتی یک طرف (دولت)

احساس می‌کند قادر به حل مشکل یا اختلاف نبوده و به دلیل اینکه مشکل یا اختلاف مذکور پرهزینه و مشکل‌ساز است، نیاز به مدیریت دارد. در بسیاری از مشکلات و اختلافات طرف سوم نیز برای میانجیگری حضور دارد؛ طرفی که به ایجاد ارتباط میان طرف‌های درگیر پرداخته، فرمول‌ها و راه‌حلهایی را برای توافق پیشنهاد می‌دهد و حتی می‌تواند در اجرای نتیجه مورد توافق مؤثر باشد. در همین راستا، جهت مدیریت مسائل و مشکلات مشترک، به‌دفعات از مذاکرات چندجانبه برای ایجاد رژیم‌های بین‌المللی، هنجارهای مورد توافق، قواعد و اصول استفاده شده است. بزرگ‌ترین چالش پیش روی دیپلماسی به پیشگیری مربوط می‌شود: مهار اختلافات قبل از اینکه به خشونت تبدیل شوند، جلوگیری از تبدیل منازعات خشونت‌آمیز به بحران و درنهایت، یافتن راه‌حلی برای این منازعات (کر و وایزمن، ۱۳۹۲: ۱۶۵).

اینترنت با فراهم آوردن فناوری‌های فیزیکی (تبادل آسان‌تر اطلاعات و فناوری‌های اجتماعی توسعه فضای ارتباطاتی مشترک به همراه قواعد و رویه‌های مشابه) تأثیر زیادی بر توان بازیگران سیاست جهانی در تعامل با یکدیگر داشته است. ایمیل، رسانه‌های اجتماعی و دیگر خدمات اینترنت افراد و جوامع را قادر به ارتباط در گستره‌ای جهانی ساخته است. این ارتباطات پرحجم تماس‌های بیشتر و وابستگی (متقابل) افزون‌تری را موجب می‌شود. وابستگی بیشتر غالباً به استفاده بیشتر از دیپلماسی به‌عنوان ابزاری برای مدیریت روابط بین‌المللی و حل و فصل اختلافات داخلی منجر می‌شود (همان: ۲۲۳).

۴. حفظ صلح

نیروهای مسلح در دوران کهن به‌عنوان ابزار جنگ به‌شمار می‌رفتند؛ باین‌حال، برخورداری از قدرت نظامی در همان عصر نیز می‌توانست به‌عنوان پیام‌آور و ضامن صلح و امنیت کشور برخوردار از این قدرت باشد. پس از شکل‌گیری قدرت‌های منطقه‌ای و امپراتوری‌ها، نیروهای مسلح آنها نه‌تنها در راستای کشورگشایی بلکه برای حفاظت و امنیت سرزمین‌های تحت نفوذ و حتی برای جلوگیری از درگیری بین اقوام و کشورهایی که زیر چتر حمایت امپراتوری بودند، به کار گرفته می‌شدند که امروزه می‌توان آن را به شکل نوین عملیات حفظ صلح مشاهده کرد.

عملیات حفظ صلح در بیش از نیم‌قرن گذشته و به‌طور مشخص پس از جنگ دوم جهانی با محوریت سازمان ملل هدایت شده و در واقع سازمان ملل با چنین هدفی شکل گرفته است. بازیگر اصلی این میدان نیز نیروهای مسلح هستند و بدین ترتیب حفظ صلح به یکی از محورهای

دیپلماسی دفاعی تبدیل شده است و البته سردمدار این حرکت نیز کشورهای غربی هستند و هنوز کشورهای جهان سوم در این حوزه نیز نتوانسته‌اند ایفای نقش رهبری داشته باشند و در اکثر موارد تنها به‌عنوان مشارکت‌کننده حضور دارند (حاتمی و احدی، ۱۳۹۵: ۶۱).

۵. بازدارندگی

یکی از کارویژه‌های اصلی دیپلماسی دفاعی را می‌توان تبیین راهبرد بازدارندگی دانست. بازدارندگی به‌مثابه مفهومی راهبردی، هزینه‌هایی بسیار کمتر از دفاع در بردارد؛ به‌عبارت‌دیگر، بازدارندگی بخشی از راهبرد دفاعی کشورها در محیط منطقه‌ای و بین‌المللی محسوب می‌شود. بازدارندگی راهی برای دستیابی به صلح و استقرار آن است و به‌منظور متقاعد کردن طرف مقابل طرح می‌شود تا به او ثابت شود که در میان راه‌های ممکن، تجاوز کمترین اثر را دارد (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۵: ۳۵۲).

قرآن در مورد بازدارندگی می‌فرماید: «وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَوْفَ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» (انفال: ۶۰) (و در برابر آنان آنچه در قدرت و توان دارید از نیرو و نفرت و ساز و برگ جنگی] و اسبان ورزیده [برای جنگ] آماده کنید تا به‌وسیله آنها دشمن خدا و دشمن خودتان و دشمنانی غیر ایشان را که نمی‌شناسید، ولی خدا آنان را می‌شناسد بترسانید؛ و هر چه در راه خدا هزینه کنید، پاداشش به‌طور کامل به شما داده می‌شود، و مورد ستم قرار نخواهید گرفت).

۶. تبادل فناوری تجهیزات دفاعی

انسان‌ها فناوری‌ها را به‌مثابه شیوه‌ها و سازوکارهایی برای به‌کارگیری علم جهت مرتفع کردن نیازهای خود در حوزه‌های گوناگون پدید آورده‌اند. تأثیرگذاری فناوری در زندگی بشر به‌گونه‌ای است که حذف فناوری، زندگی را مختل می‌کند، هرچند این تصور ناممکن به نظر می‌رسد. اثربخشی فناوری‌ها به‌ویژه در عرصه نظامی به‌گونه‌ای است که در برخی موارد از آن با عنوان انقلاب یاد می‌شود. دیپلماسی دفاعی با فراهم‌نمودن زمینه تأمین فناوری تجهیزات یا تسلیحات دفاعی، بازدارندگی را ایجاد و یا سطح بازدارندگی را افزایش خواهد داد. وابستگی‌های متقابل، بستر مناسبی را برای دستیابی مستقیم یا با واسطه به تجهیزات دفاعی فراهم می‌نماید (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۵: ۶۰).

تسلیحات و تجهیزات دفاعی ابزار اصلی نیروهای مسلح بوده و در ارزیابی توان رزمی آنها، پس از عامل نیروی انسانی، مهم‌ترین مؤلفه به شمار می‌روند و در راستای توجه به اصل بازدارندگی، کشورها نیاز دارند که در زمینه تجهیزات دفاعی خود را به‌روز نموده و از فناوری‌های جدید دفاعی سایر کشورها بهره‌مند گردند. در حوزه دیپلماسی، تعامل و همکاری با نیروهای مسلح کشورهای دیگر از طریق مشاوره، آموزش یا مبادله تجهیزات و تسلیحات نظامی، همکاری فنی و صنایع دفاعی، همکاری در آموزش نظامی، مانورها و مأموریت‌ها انجام می‌شود.

تأثیر جهانی‌شدن بر دیپلماسی

جهانی‌شدن افزایش روابط اجتماعی در جهان بوده و سرزمین‌های دور را طوری به یکدیگر پیوند می‌دهد که رویدادهایشان بر یکدیگر تأثیر متقابل دارد. در این میان، انواع متفاوتی از ارتباطات و پیوستگی‌ها میان طیف کاملی از نهادها با جایگاه با نفوذ متفاوت در سیاست جهانی دولت‌ها، ملت‌ها، سازمان‌های میان‌دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، گروه‌های جامعه مدنی و اشخاص ایجاد می‌شود. بهره‌گیری از فناوری‌های انقلاب ارتباطاتی (برای مثال، ایمیل‌ها، تلفن‌های همراه و رسانه‌های اجتماعی)، اطلاعاتی (برای مثال، اینترنت و شبکه‌های کابلی و ماهواره‌ای) و ترابری (برای مثال مسافرت سریع هوایی)، نه تنها بر شمار این نهادها افزوده، بلکه تعامل آنها با یکدیگر را نیز بیش از گذشته افزایش داده است (کر و وایزمن، ۱۳۹۲: ۲۳).

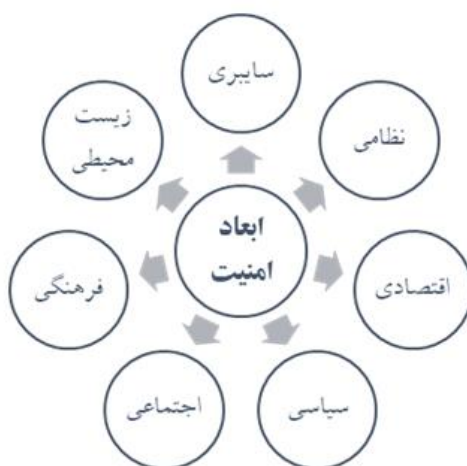
اینترنت و فناوری اطلاعات و ارتباطات، شیوه ارتباطات و مدیریت اطلاعات را به‌طور کامل تغییر داده‌اند. در عرض بیست سال، شیوه‌های ارتباطاتی از تلگراف و فکس (دورنگار) به استفاده از گوشی‌های همراه و خدمات اینترنتی، نظیر اسکایپ، تبدیل شده است. هم‌اکنون با پنج میلیارد کاربر گوشی‌های همراه و دو میلیارد کاربر اینترنت در سرتاسر جهان، ارتباطات ساده و ارزان به امکانی فراگیر برای اکثر مردمان جهان تبدیل شده است. فیس‌بوک و دیگر شبکه‌های اجتماعی نیز مرحله‌ای تازه در این انقلاب ارتباطاتی بوده و فرایند دیجیتالی‌شدن دسترسی به اطلاعات و دانش را افزایش داده‌اند. موتورهای جستجوی پیشرفته، همچون گوگل نیز به موازات این تحولات دسترسی به اطلاعات بیشتر را فراهم می‌کنند؛ بنابراین، در دوران کنونی، نه تنها به اطلاعات بیشتری دسترسی داریم، بلکه این دسترسی نیز با سهولت بسیار و هنگام ضرورت صورت می‌گیرد. با توجه به اهمیت کانونی ارتباطات و اطلاعات برای دیپلماسی، این تحولات مسائل مهمی را در زمینه تأثیر اینترنت بر دیپلماسی مطرح کرده‌اند (همان: ۲۱۶).

ابعاد امنیّت

اغلب صاحب نظران، امنیّت اجتماعات بشری را به شش مقوله تقسیم می نمایند: نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی، این ابعاد با هم در ارتباطند و پیوند عمیقی در میانشان حاکم است (ریعی، ۱۳۸۳: ۱۳۶). بنابراین، امنیّت نظامی و مؤلفه های آن به تنهایی نمی توانند در تأمین امنیّت کارساز باشند، بلکه بایستی امنیّت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، زیست محیطی، منابع و مؤلفه های آنها همگی مدنظر قرار گیرند (جهان بزرگی، ۱۳۸۸: ۹۰).

اگرچه ابعاد امنیّت را در اشکال مختلف دسته بندی کرده اند ولیکن با توجه به عصر جهانی شدن، که مرجع بسیاری از تغییرات در حوزه نظامی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی در جهان محسوب می شود و از طریق افزایش ارتباطات، تماس ها و روابط تجاری و فرهنگی به نزدیک تر شدن کشورها و ملت ها منجر شده است؛ از این رو، عمده ابعاد امنیّت را می توان به شرح نمودار ذیل دانست:

ابعاد هفت گانه امنیّت در عصر جهانی شدن

جدول ۲- ابعاد، بازیگران و شاخص‌های ابعاد امنیت

ردیف	ابعاد امنیت	بازیگران	شاخص‌ها
۱	نظامی	دولتی و غیردولتی	توانایی نیروهای مسلح برای حفاظت از ملت، دولت و ارزش‌های اساسی و حیاتی آنها در برابر تهدید و تهاجم نظامی خارجی (روشندل، ۱۳۷۴: ۱۹).
۲	اقتصادی	دولتی	میزان دسترسی افراد به ضروریات زیستی (غذا، آب، سرپناه و...) مربوط بوده و در سطوح بالاتر با دامنه وسیعی از بحث‌های اساسی درباره اشتغال، توزیع درآمد و رفاه مرتبط است (مرادیان، ۱۳۸۹: ۲۴).
۳	سیاسی	دولتی	حاکمیت دیگر به معنای ویژگی درجه اول مناسبات بین‌الملل نیست. مرزها معنای سستی خود را از دست داده‌اند (رجایی، ۱۳۹۷: ۱۲۷).
۴	اجتماعی	دولتی	ویژگی‌هایی که بر مبنای آنها، افراد خود را عضو یک گروه اجتماعی می‌دانند و قابلیت حفظ الگوهای سستی زبان، فرهنگ، مذهب، هویت و عرف ملی با شرایط قابل قبولی از تحول می‌دانند (مرادیان، ۱۳۸۹: ۲۶).
۵	فرهنگی	دولتی	یک فرد، گروه یا ملت از تعرض و تجاوز به ارزش‌های نهادینه‌شده‌اش مصونیت داشته باشد (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸: ۱۲۳).
۶	زیست‌محیطی	ناشئناس، غیردولتی و دولت‌ها	دسترسی به منابع غیرقابل تجدید مثل سوخت‌های فسیلی و هم دسترسی به منابع قابل تجدید مانند آب، جنبه جهانی به خود گرفته است و قابلیت حل مواردی همچون گرم‌شدن کره زمین، نازک شدن لایه اوزون، باران‌های اسیدی، جنگل‌زدایی جهانی و ضایعات سمی (قوام، ۱۳۹۴: ۲۲۹).
۷	سایبری	ناشئناس، غیردولتی و دولت‌ها	یک محیط الکترونیکی و غیرفیزیکی است که از طریق آن اطلاعات ایجاد، ارسال، دریافت، ذخیره، پردازش و حذف می‌شوند (کامران دستجردی و میرمحمدی، ۱۳۹۲: ۱۴۵).

حوزه‌ها و ابعاد دیپلماسی دفاعی عبارت‌اند از:

- ۱) مبادله‌های آموزشی نظامی؛
- ۲) اعزام وابسته نظامی؛
- ۳) توافق‌های دفاعی دوجانبه؛
- ۴) همکاری علمی (نظامی) و فنی (نظامی)؛
- ۵) مذاکره برای ایجاد پایگاه نظامی؛
- ۶) توافق در مورد انجام رزمایش‌های مشترک؛
- ۷) دیدار رسمی ناوگان دریایی؛
- ۸) همکاری‌های فرودگاهی؛
- ۹) فروش و تعمیر تسلیحات نظامی؛
- ۱۰) انتقال فناوری؛
- ۱۱) ایجاد ساختارهای امنیتی منطقه‌ای؛
- ۱۲) حل منازعه‌های منطقه‌ای؛
- ۱۳) جلوگیری از بروز منازعه‌های منطقه‌ای؛
- ۱۴) حضور در پیمان‌های امنیتی؛
- ۱۵) مانورهای منطقه‌ای (متقی و پوستین چی، ۱۳۹۵: ۱۰۴).

روش‌شناسی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع تحقیقات ترکیبی (کیفی-کمی) است که در بخش کیفی آن از طریق مطالعات اکتشافی و تحلیل محتوای مطالعات انجام‌شده، ابزارهای مهم شناسایی و احصا شدند. در بخش کمی تحقیق نیز هر یک از این ابزارها در قالب یک فرضیه مطرح‌شده و از طریق پرسش‌نامه بسته با طیف لیکرت در پنج سطح و نظرسنجی از خبرگان آشنا به موضوع تحقیق، این فرضیه‌ها مورد بررسی قرار گرفته‌اند و با انجام آزمون‌های آماری مرتبط، شش ابزار دیپلماسی دفاعی ارائه شد. در پژوهش حاضر، برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون استقلال (جذور کا یا خی دو) استفاده گردیده است. جامعه آماری تحقیق از بین خبرگان نظامی و غیرنظامی و صاحب‌نظران در حوزه دیپلماسی دفاعی بوده که دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و آشنا به مبانی دیپلماسی دفاعی و امنیت بین‌الملل می‌باشند. جامعه آماری تحقیق بر طبق ویژگی‌هایی که ذکر شد، به روش کفایت نظری

داده‌ها ۵۶ نفر برآورد گردید و باتوجه به اینکه تعداد حجم نمونه به دست آمده با استفاده از جدول مورگان یا فرمول کوکران، با جامعه آماری اختلاف چندانی نداشته‌اند برای دقت بیشتر تمام‌شماری صورت گرفته است. در پاسخگویی به پرسش‌ها از ابزار مصاحبه با صاحب‌نظران و خبرگان و پرسش‌نامه و مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی استفاده شده است.

مصاحبه با مسئولان، صاحب‌نظران و پیشکسوتان

پژوهشگر به منظور ایجاد روایی و اعتبار در مورد متغیرهای مربوطه و همچنین در جهت استفاده بیشتر در زمینه تحلیل اطلاعات تهیه شده و پرداختن به بررسی ابعاد مختلف پژوهش از نظرات صاحب‌نظران که برخوردار از سرمایه‌ی ذی‌قیمت تجربه و تخصص بوده و مضافاً این تجارب حاصل زحمات فراوانی است که کسب کرده‌اند، در امر پژوهش خود استفاده نموده است و با دوازده نفر از صاحب‌نظران و خبرگانی که دارای سابقه خدمت در مشاغل راهبردی و آشنا به مبانی دیپلماسی دفاعی و امنیت بین‌الملل می‌باشند، مصاحبه شده است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

در بخش کیفی تحقیق، ابزارهای دیپلماسی دفاعی مؤثر در تحقق امنیت تمدن اسلامی با استفاده از تحلیل محتوای مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای احصا شدند و برای اعتبارسنجی این ابزارها از دیدگاه خبرگان در بخش کمی تحقیق، ابتدا فرضیه‌های زیر مطرح شده است:

فرضیه ۱: بسط مذاکره در پرتو جهانی شدن از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

فرضیه ۲: تبادل فناوری تجهیزات دفاعی از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

فرضیه ۳: پیشگیری از منازعه از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

فرضیه ۴: بازدارندگی از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

فرضیه ۵: حفظ صلح از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

فرضیه ۶: توافق‌های دفاعی چندجانبه از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی‌شدن مؤثر است.

در بخش، بعدی با استفاده از آزمون‌های آماری مناسب، هر یک از این فرضیه‌ها مورد بررسی قرار گرفتند. ابزار مورد استفاده برای آزمون فرضیه‌ها، پرسش‌نامه است که محقق آن را بین ۵۶ نفر از خبرگان توزیع کرد.

آزمون‌های فرضیه‌های پژوهش

مطالعه و بررسی آمار توصیفی به‌تنهایی نمی‌تواند محقق را در دستیابی به اهداف پژوهش یاری نماید؛ زیرا پاسخ‌دهندگان به‌صورت نمونه انتخاب شده و کل جامعه آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار نگرفته است. برای اطمینان از نتایج حاصل از پژوهش می‌بایست هرکدام از فرضیه‌ها با استفاده از فنون آماری مناسب مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرند. در پژوهش حاضر، برای آزمون فرضیه‌ها از آزمون استقلال (جدور کا یا خی دو) استفاده گردیده است و در ادامه، به بررسی آزمون‌های فرضیه‌های پژوهش می‌پردازیم.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه یکم

فرضیه ۱: بسط مذاکره در پرتو جهانی‌شدن از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی‌شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۳- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه یکم

بسط مذاکره در پرتو جهانی‌شدن	Fo	Fe	(Fo - Fe)	(Fo - Fe) ²	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۱۸	۱۱,۲	۶,۸	۴۶,۲۴	۴,۱۲
زیاد	۲۱	۱۱,۲	۹,۸	۹۶,۰۴	۸,۵۷
متوسط	۱۱	۱۱,۲	-۰,۲	۰,۰۴	۰,۰۰۳
کم	۵	۱۱,۲	-۶,۲	۳۸,۴۴	۳,۴۲
خیلی کم	۱	۱۱,۲	-۱۰,۲	۱۰۴,۰۴	۹,۲۸
جمع	۵۶	۵۶	۰	۲۸۴,۸	۲۵,۳۹

$$X^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e} = 25,39 \Rightarrow \text{آماره آزمون ..}$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = 0/05$ درجه آزادی $df = 5 - 1 = 4 \Rightarrow df = k - 1$

باتوجه به $\alpha = 0/05$ ، درجه آزادی $df = 4$ و مقدار بحرانی جدول: $X^2 = 9/49$

۳- تحلیل

محقق در قالب فرضیه‌های جفتی فرضیه تحقیق (H_1) و فرضیه صفر (H_0) را تدوین می‌کند. اگر نتیجه تحقیق، فرضیه صفر را رد کند، فرضیه تحقیق تأیید می‌شود (حافظنیا، ۱۳۹۲: ۲۹۴). در این تحقیق چون X^2 محاسبه شده بزرگ‌تر از X^2 جدول است ($25,39 > 9,49$) لذا آماره آزمون در ناحیه H_1 قرار می‌گیرد، پس می‌توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر (H_0) رد می‌گردد و فرضیه H_1 تأیید و در نتیجه، فرضیه یکم تأیید می‌شود.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه دوم

فرضیه ۲: تبادل فناوری تجهیزات دفاعی از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۴- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه دوم

تبادل فناوری تجهیزات دفاعی	F _o	F _e	(F _o - F _e)	(F _o - F _e) ²	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۱۹	۱۱,۲	۷,۸	۶۰,۸۴	۵,۴۳
زیاد	۲۳	۱۱,۲	۱۱,۸	۱۳۹,۲۴	۱۲,۴۳
متوسط	۸	۱۱,۲	-۳,۲	۱۰,۲۴	۰,۹۱
کم	۵	۱۱,۲	-۶,۲	۳۸,۴۴	۳,۴۲
خیلی کم	۱	۱۱,۲	-۱۰,۲	۱۰۴,۰۴	۹,۲۸
جمع	۵۶	۵۶	۰	۳۵۲,۸	۳۱,۴۷

$$X^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e} = 31,47 \Rightarrow \text{آماره آزمون ..}$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = 0/05$ درجه آزادی $df = 5 - 1 = 4 \Rightarrow df = k - 1$

باتوجه به $\alpha = 0/05$ ، درجه آزادی $df = 4$ و مقدار بحرانی جدول: $X^2 = 9/49$

۳- تحلیل

چون X^2 محاسبه شده بزرگتر از X^2 جدول است ($31,47 > 9,49$) لذا آماره آزمون در ناحیه H_1 قرار می گیرد، پس می توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر (H_0) رد می شود و فرضیه H_1 تأیید و در نتیجه، فرضیه دوم تأیید می گردد.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه سوم

فرضیه ۳: پیشگیری از منازعه از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۵- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه سوم

پیشگیری از منازعه	F_o	F_e	$(F_o - F_e)$	$(F_o - F_e)^2$	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۱۳	۱۱,۲	۱,۸	۳,۲۴	۰,۲۸
زیاد	۳۷	۱۱,۲	۲۵,۸	۶۶۵,۶۴	۵۹,۴۳
متوسط	۶	۱۱,۲	-۵,۲	۲۷,۰۴	۲,۴۱
کم	۰	۱۱,۲	۱۱,۲	۱۲۵,۴۴	۱۱,۲
خیلی کم	۰	۱۱,۲	۱۱,۲	۱۲۵,۴۴	۱۱,۲
جمع	۵۶	۵۶	۴۴,۸	۹۴۶,۱۶	۸۴,۵۲

$$X^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e} = 84,52 \Rightarrow \text{آماره آزمون ..}$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = 0/05$ درجه آزادی $df = 5 - 1 = 4 \Rightarrow df = k - 1$

باتوجه به $\alpha = 0/05$ ، درجه آزادی $df = 4$ و مقدار بحرانی جدول: $X2 = 9/49$

۳- تحلیل

چون $X2$ محاسبه شده بزرگتر از $X2$ جدول است ($84,52 > 9,49$) لذا آماره آزمون در ناحیه $H1$ قرار می گیرد، پس می توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر ($H0$) رد می گردد و فرضیه $H1$ تأیید و در نتیجه، فرضیه سوم تأیید می شود.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه چهارم

فرضیه ۴: بازدارندگی از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۶- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه چهارم

بازدارندگی	Fo	Fe	(Fo - Fe)	(Fo - Fe) ²	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۲۰	۱۱,۲	۸,۸	۷۷,۴۴	۶,۹۱
زیاد	۳۶	۱۱,۲	۱۴,۸	۲۱۹,۰۴	۱۹,۵۵
متوسط	۹	۱۱,۲	-۲,۲	۴,۸۴	۰,۴۳
کم	۱	۱۱,۲	-۱۰,۲	۱۰۴,۰۴	۹,۲۸
خیلی کم	۰	۱۱,۲	۱۱,۲	۱۲۵,۴۴	۱۱,۲
جمع	۵۶	۵۶	۲۲,۴	۵۳۰,۸	۴۷,۳۷

$$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$$

$$X^2 = \sum F_e = 47,37 \Rightarrow \text{آماره آزمون ..}$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = 0/05$ درجه آزادی $df = 5 - 1 = 4 \Rightarrow df = k - 1$

باتوجه به $\alpha = 0/05$ ، درجه آزادی $df = 4$ و مقدار بحرانی جدول: $X2 = 9/49$

۳- تحلیل

چون X^2 محاسبه شده بزرگتر از X^2 جدول است ($۹,۴۹ > ۴۷,۳۷$) لذا آماره آزمون در ناحیه H_1 قرار می‌گیرد، پس می‌توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود و فرضیه H_1 تأیید و در نتیجه، فرضیه چهارم تأیید می‌گردد.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه پنجم

فرضیه ۵: حفظ صلح از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۷- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه پنجم

حفظ صلح	F_o	F_e	$(F_o - F_e)$	$(F_o - F_e)^2$	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۱۵	۱۱,۲	۳,۸	۱۴,۴۴	۱,۲۸
زیاد	۲۵	۱۱,۲	۱۳,۸	۱۹۰,۴۴	۱۷
متوسط	۱۱	۱۱,۲	-۰,۲	۰,۰۴	۰,۰۰۳
کم	۵	۱۱,۲	-۶,۲	۳۸,۴۴	۳,۴۳
خیلی کم	۰	۱۱,۲	۱۱,۲	۱۲۵,۴۴	۱۱,۲
جمع	۵۶	۵۶	۲۲,۴	۳۶۸,۳۶	۳۲,۹۱

$$X^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e} = ۳۲,۹۱ \Rightarrow \text{آماره آزمون} \dots$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = ۰/۰۵$ درجه آزادی $df = ۵ - ۱ = ۴ \Rightarrow df = k - ۱$

باتوجه به $\alpha = ۰/۰۵$ ، درجه آزادی $df = ۴$ و مقدار بحرانی جدول: $X^2 = ۹/۴۹$

۳- تحلیل

چون X^2 محاسبه شده بزرگتر از X^2 جدول است ($۳۲,۹۱ > ۹,۴۹$) لذا آماره آزمون در ناحیه H_1 قرار می‌گیرد، پس می‌توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر (H_0) رد می‌گردد و فرضیه H_1 تأیید و در نتیجه، فرضیه پنجم تأیید می‌شود.

آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه ششم

فرضیه ۶: توافقات دفاعی چندجانبه از ابزارهای دیپلماسی دفاعی، در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی شدن مؤثر است.

۱- آماره آزمون

جدول ۸- آزمون استقلال X^2 کای مربع فرضیه ششم

توافقات دفاعی چندجانبه	Fo	Fe	(Fo - Fe)	(Fo - Fe) ²	$\frac{(F_o - F_e)^2}{F_e}$
خیلی زیاد	۲۳	۱۱,۲	۱۱,۸	۱۳۹,۲۴	۱۲,۴۳
زیاد	۲۳	۱۱,۲	۱۱,۸	۱۳۹,۲۴	۱۲,۴۳
متوسط	۸	۱۱,۲	-۳,۲	۱۰,۲۴	۰,۹۱
کم	۱	۱۱,۲	-۱۰,۲	۱۰۴,۰۴	۹,۲۸
خیلی کم	۱	۱۱,۲	-۱۰,۲	۱۰۴,۰۴	۹,۲۸
جمع	۵۶	۵۶	۰	۴۹۶,۸	۴۴,۳۳

$$X^2 = \sum \frac{(F_o - F_e)^2}{F_e} = 44,33 \Rightarrow \text{آماره آزمون ..}$$

۲- مقدار بحرانی

سطح خطا $\alpha = 0,05$ درجه آزادی $df = 5 - 1 = 4$

باتوجه به $\alpha = 0,05$ درجه آزادی $df = 4$ و مقدار بحرانی جدول: $X^2 = 9,49$

۳- تحلیل

چون X^2 محاسبه شده بزرگتر از X^2 جدول است ($44,33 > 9,49$) لذا آماره آزمون در ناحیه H_1 قرار می‌گیرد، پس می‌توان گفت در سطح اطمینان ۹۵٪ فرضیه صفر (H_0) رد می‌شود و فرضیه H_1 تأیید و در نتیجه، فرضیه ششم تأیید می‌گردد.

نتیجه‌گیری

جهانی شدن در شکل نوین، پدیده‌ای جدید و فرایندی است که هنوز به صورت کامل ظاهر نشده ولی آثار و پیامدهای آن در بخش‌های گوناگون نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی،

زیست‌محیطی و سایبری مشهود است. در تمدن اسلامی باید از فرصت‌هایی که جهانی‌شدن فراهم کرده است، حداکثر بهره‌برداری را کرده و در بسیاری از موارد تهدیدات ناشی از آن را تبدیل به فرصت نمایند. جوامع بشری در عصر جهانی‌شدن برای دستیابی به زندگی مطلوب و رسیدن به کمال و سعادت بیش از هر زمانی نیازمند امنیت در ابعاد نظامی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، زیست‌محیطی و سایبری است. با تغییر ساختار نظام بین‌الملل، جهانی‌شدن به‌عنوان موضوعی عمده در روابط بین‌الملل، ظرف چند دهه اخیر موجب بروز تغییراتی شگرف در نظام بین‌الملل شده است. این پدیده چندوجهی، چندلایه و چندجانبه، آثار و پیامدهای قابل توجهی را بر نظام بین‌الملل در بر داشته و مفاهیم سنتی امنیت نیز دیگر پاسخگو نبوده و لازم است امنیت باتوجه به عصر خود بازتعریف شود. هر عصر ویژگی‌های امنیتی خاص خود را دارد و باید در بستر همان دوره بررسی شود.

دیپلماسی دفاعی معاصر، هنر و مهارتی است که بر اساس سنت و نیازهای فعلی سیاست خارجی و امنیتی هر کشور شکل گرفته است. دیپلماسی دفاعی نوعی شیوه انجام مذاکرات است که مستلزم استفاده از وسایل، روش‌ها و ابزارهای مسالمت‌آمیزی است که خصومت را کاهش می‌دهند و تابع مقررات بین‌المللی هستند. وظیفه اصلی دیپلماسی دفاعی، شکل دادن به روابط نظامی بین کشورهاست. دیپلماسی ابزاری مهم برای اجرای سیاست خارجی و ارتقاء امنیت در عصر جهانی‌شدن است.

در جهانی که روزهایی سرشار از چالش، جنگ، خشونت و نقض حقوق بشر را سپری می‌کند، در چنین شرایطی نه تنها واقعیت «صلح و امنیت» بی‌نهایت پرارزش است، بلکه دین مقدس اسلام نیز بر آن تأکید نموده و وظیفه و تعهد خود را برقراری صلح و امنیت در جهان می‌داند و در سایه صلح و امنیت است که استعدادها، خلاقیت‌ها و رشد و نمو جوامع، محقق می‌شود. یکی از مهم‌ترین راهکارهای ارتقاء صلح و امنیت در جوامع در عصر جهانی‌شدن، دیپلماسی دفاعی است.

نشانه‌های دیپلماسی دفاعی در تحقق امنیت تمدن اسلامی در عصر جهانی‌شدن را می‌توان در ابزارهای دیپلماسی دفاعی از جمله بسط مذاکره در پرتو جهانی‌شدن، تبادل فناوری تجهیزات دفاعی، پیشگیری از منازعه، بازدارندگی، حفظ صلح و توافق‌های دفاعی چندجانبه دانست. هر یک از ابزارهای یادشده، بخشی از ضرورت در تحقق امنیت تمدن اسلامی تلقی می‌گردد و دیپلماسی دفاعی به‌عنوان ابزاری راهبردی برای مقابله با تهدید محسوب می‌شود.

منابع

قرآن کریم

برچیل، اسکات و دیگران. (۱۳۹۳). *نظریه‌های روابط بین‌الملل*، ترجمه حمیرا مشیرزاده و روح‌اله طالبی آرانی، تهران: نشر میزان.

بلامی، الکس. (۱۳۸۶). *جوامع امن و همسایگان*، ترجمه محمود یزدان‌فام و پریسا کریمی‌نیا، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.

جان احمدی، فاطمه. (۱۳۹۳). *تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی*، تهران: نشر معارف.
جهان‌بزرگی، احمد. (۱۳۸۸). *امنیت در نظام سیاسی اسلام (اصول و مؤلفه‌ها)*، تهران: انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.

حاتمی، امیر؛ و احدی، محمد. (۱۳۹۵). *دیپلماسی دفاعی نوین*، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات راهبرد دفاعی.
حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۹۲). *مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی*، چاپ نوزدهم، تهران: انتشارات سمت.
دیبری، محمدرضا. (۱۳۷۴). *دیپلماسی و کاربرد رویه‌های دیپلماتیک*، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
ریبعی، علی. (۱۳۸۳). *مطالعات امنیت ملی*، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی وزارت امور خارجه.
رجایی، فرهنگ. (۱۳۹۷). *پدیده جهانی‌شدن وضعیت بشری و تمدن اطلاعاتی*، ترجمه عبدالحسین آذرنگ، تهران: نشر آگه.

روشندل، جلیل. (۱۳۷۴). *امنیت ملی و نظام بین‌المللی*، تهران: انتشارات سمت.
شیرزادی، رضا. (۱۳۹۹). *نوسازی، توسعه، جهانی‌شدن (مفاهیم مکاتب و نظریه‌ها)*، چاپ سوم، تهران: نشر آگه.

صادقی، رضوان‌الله؛ خواجه‌وند، فریبا؛ و بابایی، محمدرضا. (۱۳۹۵). *تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی*، تهران: انتشارات ساکو.

عاملی، سعیدرضا. (۱۳۹۸). *مطالعات جهانی‌شدن (دوفضایی‌شدن‌ها و دوج جهانی‌شدن‌ها)*، چاپ سوم، تهران: انتشارات سمت.

عمید، حسن. (۱۳۷۴). *فرهنگ فارسی*، چاپ سوم، تهران: مؤسسه انتشارات امیرکبیر.
قوام، سید عبدالعلی. (۱۳۹۴). *جهانی‌شدن و جهان سوم*، چاپ هفتم، تهران: انتشارات وزارت امور خارجه.
قوام، عبدالعلی. (۱۳۹۷). *روابط بین‌الملل نظریه‌ها و رویکردها*، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات سمت.
کامران دستجردی، حسن؛ و میرمحمدی، زهرا. (۱۳۹۲). «فضای سایبری و تعاریف جدید در جغرافیای سیاسی»، *فصلنامه انجمن جغرافیای ایران*، ۱۲ (۴۳).

کر، پالین؛ و وایزمن، جفری. (۱۳۹۲). *دیپلماسی در عصر جهانی‌شدن از تئوری تا عمل*، ترجمه عباس کاردان، تهران: انتشارات مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران.

- متقی، ابراهیم و پوستین چی، زهره. (۱۳۹۵). *رهیافت و فرایندهای دیپلماسی دفاعی در راهبرد امنیّت ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران: انتشارات مرکز تحقیقات راهبردی.
- مرادیان، محسن. (۱۳۸۸). *تهدید و امنیّت (تعاریف و مفاهیم)*، تهران: انتشارات آموزشی و پژوهشی شهید صیاد شیرازی.
- مرادیان، محسن. (۱۳۸۹). *مبانی نظری امنیّت*، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
- مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۹۶). *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*. تهران: انتشارات سمت.
- مصلی‌نژاد، عباس. (۱۳۹۶). *نهادگرایی و جهانی‌شدن*، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- هورل، اندرو و دیگران. (۱۳۸۰). *ناامنی جهانی بررسی چهره دوم جهانی‌شدن*، ترجمه اصغر افتخاری، تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.